

"Taht Tliet Saltniet"

IL-QAWWA TAR-RUMANZ

FIL-KUNTRAST BEJN IL-KARATTRI

— MIRIAM ZARB —

"TAHT TLIET SALTNIET" rumanz imżewwaq b'folklore, element reliġjuż, storiku u soċjali mhux nieqes mill-kuntrasti bejn il-karattri li jixhdu l-varjetà u l-imġieba bejn il-klassijiet ta' daww iz-żmenijiet. Hekk insibu karattri nobbli, kavallieri, foqra, bdiewa, ilsiera kif ukoll karattri kosmopolitani — Lhud u Griegi.

In-nobbiltà ghal Alessandru Habela, l-iben wahdieni ta' wahda mill-izjed familji nobbli Maltin, ma tfissirx il-lussu, it-titoli u ideat qodma iżda n-nobbiltà tinsab f'daww inqas minnu, il-foqra u n-nies tar-raba li bl-gharaq ta' ġbinhom u l-bżulija jahdmu l-art għall-ghajxien ta' kuljum. Lil Pawlina kien ighidilha "Niesek, hanina, aġtar nobbli minn niesi ghax nisilhom hu eqdem. Li ma kinux niesek l-ewwel kieku ma kienx ikunu niesi. L-akbar nies tad-dinja kienu u jibqgħu l-haddiema ta' l-art." Din l-attitudni ta' mhabba u qima għall-haddiem narawha meta jghin moralment u materjalment lil min kien mahqur u fqir — iħenn għal bidwi fqir li mar għandu biex iħa las il-qbiela; għal Pina ta' Vangu li nofsha mejta laqagħha f'daru u dar biha sa ma mietet; għal ulied din l-armla fqira; għal Lhudi Ebenezer li l-folla kienet sa thaġġru; għall-ghama magħkus u fqir, mahrub minn kulhadd; u għal hafna nisa u rġiel żgħażaġh u miżżewġa li lilhom qassam gidu ghax Alessandru kien tal-fehma li lill-fqir mhux biżżejjed tfarrġu bil-kelma t-tajba biss imma min hu bil-ġuħ u bil-ghatx agħtih x'jiekol u x'jixrob.

Barra l-imhabba għall-fqir Alessandru kel'u l-imhabba għal Pawlina, bint ir-raba u bint il-faqar. Hu għex għaliha u saħansitra tkeċċa mill-palazz t'ommu minhabba fiha u ta'laq il-klassi privileġġata li twieled fiha biex seta' jinżel għal-livell tagħha ta' bidwi li kellu jahdem biex jaqla' hobżu. Naraw l-imhabba għal Art Twelidu meta jiehu sehem attiv fil-konfokka kontra l-Ordni u wara l-istess Franċiżi li kien hađem għalihom biex ġew hawn Malta u l-imhabba għal Mikiel Anton Vassalli li għa'ih kien bħal torċa kbira li kienet tixhet daww qawwi fuq id-dlam ta' żmenijietu. Iżda l-akbar u l-aqwa mhabba kienet għal Kristu. Alessandru ried ighix fi Kristu billi jagħmel il-ġid

lil kulhadd. Hu kien midhla tal-Kotba Mqaddsa minn fejn silet il-ligijiet tal-hajja. Hu ried ighix fqir bhalma fqir ghex Kristu. L-element tal-faqar narawh f'kamartu, kamra sempliċi li kienet tistona hdejn il-palazz lussuż sinjur u kol'u tlellix tal-Barunissa.

Alessandru saħansitra haraq u qered għal dejjem l-inkwadri ta' nannietu għax dawk, kif qaltu ommu, fuq is-sodda tal-mewt "ma kinux hliet dahk fil-wieċ, nuċċali aħdar". Iċ-ċurkett tifikira tan-nobbiltà tiegħu bieghu u bil-flus li dahha minnu taffa ftit l-imrar u l-ġuħ tal-fqar. Kull ġid ried jarmih. Meta l-Kaptan Bell ried jagħtih medalja tad-deheb għal qlubitu, hu minflok xtaq il-helsien ta' Mikiel Anton Vassalli imma din it-ta'ba ma nqalghetlux minhabba l-liġi iebes ta' dawk iż-żmenijiet. Alessandru jiġbor fih l-aqwa xempju ta' rgħulija, imhabba, hena, ta' faragħ għall-fqir, ta' tama u ta' fiduċja għal min kien ibati u jinħaqar. Jixraqlu t-titolu li jsejjahlu Vassalli "Iż-Żagħżuġh ta' Fidi kbira".

Ganni Hili u Alessandru jixxiebbu hafna bhala karattri. Ganni, bniedem tar-raba kien iħenn għall-batut, iġhin l-fqir, lil Pina, l-armila ta' Vangu, u wliedha, ta' qalbu f'idu u mimli bi spirtu rivoluzzjonarju, heġġa u mhabba għal art twelidu. L-istess bhal Alessandru, Ganni kien xempju ta' rgħulija, ta' fehmtu u kien jahdem biex jehles il-Maltin mill-madmad tal-Kavallieri u wara mi'l-mohqrija u l-jasar tal-Frañċiżi. Il-qalb safja ta' Ganni tidher fil-kliem li qal lil Barunissa Isabella meta gergret miegħu għax id-dejr tagħha sar sptar għarromol. "Sinjura ta' nisranija li int m'għandux għax jisgħobbik li f'darek ilqajt mara li batiet f'hajjitha. Smajtu jgħid li għal min imaqdar nies il-faqar Kristu jgħid "kont bil-ġuħ u ma tmajtnix. kont bil-għatx u ma ssejtnix".

Kuntrast mhux daqs tant qawwi ma' dawn iż-żewġ karattri huwa Des Flores, Sqalli, habib ta' Alessandru. Dan kien ta' fehma wahda ma' Alessandru, iżda ta' karattru kompletament differenti. Des Flores kien dejjem moħħu f'zaqqu u mhux f'għajru u beżżieghi li nheba fi żmien il-buraxki tal-ġlied. L-imhabba għamlet sehemha wkoll fil-hajja ta' Des Flores li jhobb u jiżżewweġ armila Ingliża Mrs. Flemington. F'din iċ-ċirkostanza hemm aktarx element umoristiku milli simpatija u rispett bhal ma nsibu fil-każ ta' l-imhabba bejn Alessandru u Pawlina jew Ganni u Ester.

Li rajna s'issa kienu biss nies idealisti u prattiċi li hsiebbom f'li jagħmlu l-ġid. Bhala kuntrast qawwi ma' dawn, Aquilina jdahhal biex iżewwaq il-bejgħa l-karattri viljakki. Il-kavallier ta' Aragona, Royas u l-Lhud Ebenezer. Royas li jirrappreżenta l-Ordni, għaqda reliġjuża, b'għamilu kien waqqa' l-ġieħ tas-Salib Abjad li kien iġib fuq il-mantar

iswed. Dan, l-oppost ta' Alessandru kien karattru hażin, arroganti, nebbiexi, mimli mibeghda u ghira. Dan il-kavallier bla dekor u mimli bil-kburija qatt ma stenna li tfajla rahlija u misthija kienet sejra ti-qafllu u twaqqaghlu wiċċu l-art. Royas kien jilghab bl-inħabba bħal ballun u meta ma jirnexxilux jahlef vendetta bi'li jxerred xnighat koroh u ħżiena kontra Pawlina. İzda bħal ma t-tajjeb jiġi ppremjat, il-ħażin ikun ikkastigat. Dan il-kavallier barra l-inkwiet u d-dwejjajq li holoq lil Alessandru u lil Pawlina kien uko'l qarraq bi tfajla Spanjola, Ermelinda. Fl-aħħar thallas ta' kollox kif kien jisthoqq. Ermelinda li kien dahak b'imħabbitha temmitlu ħajtu u b'hekk thallas b'demmu għall-qerq u l-ħażen li kien għex fihom.

Il-viljakk l-iehor, Ebenezer kien giddieb, imbroljun u rghib għal flus. Narawh wara t-taqbida jisraq lill-katavri u jisloh il-flus minn għand i'-bdiewa fqar. Il-kliem użat għad-diskussjoni ta' dan il-karattru huwa x'aktarx qawwi u iebes "bhima tax-xaghri u ħanġra ta' wiehed imxajtan".

Il-karattri femminili għandhom sehem attiv u importanti. Il-Barunissa Isabella b'dak li huwa tkabbir bl-antenati tal-familja hija għal kollox il-maqlub ta' binha. Hi kienet trid tgħix maqtugħa mill-klassi ż-żghira u żżomm ruhha fuq min hu inqas minnha "Dari dar tal-ġieħ u mhux sptar għall-ilsiera, għat-tallaba, romol u issa għall-iltiema wkoll." Il-Kelma t'Alla kienet taqraha izda le tgħixha. Ebda tqanqil u għibda ta' mħabba ma kienet thoss għall-bdiewa li binha kien idahħal f'darha u ebda xaqq ta' ħniena ma wriet lejn dik il-mara fqira u nofsha mejta. L-inkwiet tagħha ma kienx minħabba s-sura ta' dik l-imsejkna izda ċ-ċafliis ta' ġol-kamra "Ċappastuhuli ko'lu tajn". L-espressjoni "Vara sabiha imma bla ħajja" tiġbor fil-qosor is-sbuhija u l-binja mġissma u twila flimkien mal-karattru kburi u ta' qalb xierfa tal-Barunissa. Kienet tant mogħmija wara l-ġieħ li mingħaliha biex iżżomm l-isem tal-familja tiċħad lil binha għax thabbej ma' bidwija "tghoddx ruhek b'ibni iżjed u itlaqli 'l barra! Jien noħorġok minn dari u noħorġok mill-wirt". Dan juri biċ-ċar il-karattru żorr, l-egoizmu u nuqqas ta' mħabba u mogħdrija minn naha ta' l-omm għal binha. Il-Barunissa baqgħet soda b'din l-attitudni sa l-aħħar ta' ħajjitha fejn sogħbiha għall-imġieba ħarxa tagħha mhux ma' binha biss izda ma' l-imsejkna l-oħra li ltaqgħet magħhom f'ħajjitha.

F'dik li hija nobbiltà tal-maturità x-Xiħa ta' Wied Għafriid għalkemm tgħix f'gorboġ imwarrab, mghoddija bħala saħħara u ħabiba tax-xitan, b'ġisem ikrah, wiċċ ibeżża' u dahka tkexkex u l-armla ta' Vangu jisbqu lill-Barunissa. Ix-xiħa kienet tgħir għas-sinjur imxaxħaħ waqt li hi kellha tħati u tinħaqar. L-armla wkoll kellha taħdem u

taq'a' fuq wiċċha biex tghix hi u wliedha. İzda minkejja t-tbatija u l-ghaks ix-xiha kellha qaibha tħabbat bl-imħabba għal binha marid u l-armla fl-aħħar nifs ta' ħajjitha baqgħet issemmi lil uliedha li kienet taf li ma kien baqgħalhom lil hadd tal-familja riġpettabb'i biex jieħu ħsiebhom.

Il-maqlub tal-karattru mimli għadab, saħta, ġuħ, kruha, fiżika u morali tax-xiha ta' Wied Għafriđ insibu l-karattri ta' paċi, ġmiel u mħabba tax-xbejbiet Pawlina, il-Halwenija, Ester u Bice.

Pawlina, rahlija ta' tmintax-il sena kienet he'wa "ħaddejn il-gronfla" imdorrija fl-ġħelieqi mimlija b'saħħa u ġmiel li serqet qalb Alessandru, iben nobbli. Ma' l-imħabba kellha d-don tal-mistħija u l-umiltà li aktar kattru'ha ġmielha. Dan id-don johroġ meta Ales-sandru baġħat joħtobha. Pawlina b'onesta u sodizza laqgħet lil Royas li kien ilu jfittxilha l-passi tagħha. "Sabiha fil-qilla tagħha Pawlina donnha saret mara oħra donnha saret waħda minn dawk in-nisa li l-istorja żammet bħala nisa ta' qalb u ta' hila." Pawlina bil-kuraġġ u l-qlubija li wriet fit-taqbida mal-Frañċiżi heġġet mhux biss nisa oħra iżda wkoll l-iġriel "l-iġpirtu tal-mara Maltija dahal fil-ġisem ta' Pawlina u l-iġriel ħassu ħierġa minnha qawwa kbira, il-mewt ma' ġenb tfajla bħal din deħret sabiha".

Ermelinda tfajla Spanjola wkoll turi kuraġġ ta' tfajla f'ċirkos-tanzi differenti. Ermelinda qatlet mhux għall-imħabba ta' art twelidha imma biex tivvendika ruhha minn dak li dahak b'imħabbitha. Hi sa tasal biex wara li toqtlu ttemm ħajjitha.

Il-Halwenija, tfajla Għarbija, l-ilsira tal-Barunissa għalkemm ta' lewn samrani wiċċha kien jiġbdek bil-ħlewwa tiegħu. Hi kienet tit-kexkex minn sidtha iżda wriet ħniena kbira għall-armla fqira u wliedha. Id-dehra tad-Duluri kienet tant impressjonatha li baqgħet sa ma saret soru bl-isem ta' Dolores u għexet ħajja ta' sliem u mħabba.

Ester, Lħudija żaġħżuġha u sabiha b'għajnejha kbar u binja għolja minħabba r-regħba u l-ħżunija ta' missierha kienet titgħabba bil-ħtija u ġġarrab umiljazzjoni, swat u thaġġir iżda ebda kelma ta' ġ'ied ma kienet tiissen kontra missierha. Minflok, b'sinċerità u mħabba tistqarr "Missieri qatt ma jsawwatni. Huwa jħobbni". Ġieħ missierha qatt ma kasbritu. Din it-tfajla ġwejda sabet bħal Halwenija, il-faraġ fil-kwadru tad-Duluri. Infatti baqgħet sa ma saret nisranija.

Il-karattru ta' Bice ma' tul ir-rumanz nistġu naqsmuħ fi tnejn. Qabel l-inkwiet ta' ħuha kienet qisha pupa ħsiebha fil-pjanuforti, il-bies u xalar u wara l-mewt t'ommha tbiddlet f'oħt li tifhem, tagħder u thobb. İzda fiż-żewġ stadji hi ma "fittxitx tfixklu, tghajjat mie-

ghu, iċċanfru jew inkella tnassu mal-mamà”.

Il-kuntrasti ma nsibuhomx biss bejn il-karattri prinċipali iżda wkoll bejn il-karattri sekondarji, bejn Zaldu u Indri', żewġ qaddejja differenti għal kollox. Zaldu kien dejjem ifittex il-hbiberija ta' min jahkem. Hu kien bniedem b'a qalb u ma jimpurtah minn xejn basta l-iskop tiegħu jirnexxi. Zaldu kien imqabbad minn Royas biex ixerred xnighat qarrieqa kontra Pawlina biex johloq inkwiet u dwejjag bejn Pawlina u Alessandru.

Indri minn naħa l-oħra jagħti haġja lir-rumanz bit-tjubija tiegħu fil-qadi għal hbiebu Alessandru, Des Flores u Ganni. Hu kien qabeż għal ġieh Pawlina li kien iħobbha daqs li kieku bintu. Għalkemm f'qir u bla skola Indri qalbieni Malti jagħti l-ghajnuna minn qiegh qalbu u juri snien meta xi hadd jipprova jkasbar u ġiehu. Dan il-karattru twajjeb jirrappreżenta l-biċċa l-kbira tal-poplu Malti f'dawk iż-żmenijiet.

Kuntrast hlejj u johorġu tajjeb Aquilina fl-element tat-tfal. Ix-Xitan li ismu stess jixhed l-imġieba mqarba ta' tifel imħoli jiggerra m'caħhad mit-trobbija u l-ghożża nisranija tal-familja waqt li Spiru, hu Pawlina, kien taħt il-harsien ta' oħtu u l-ġenituri iżda mghall-lem it-tagħlim tar-religjon bl-ament. “Le, dan iż-żunżan tiegħi għax jiena qbadtu minn fuq il-ġibjun u mhux il-Bambin.”

It-tpiġġija tal-karattri mill-pinna tal-kittieb hija ferm importanti għal kull xogħol letterarju. Il-karattri jiffurmaw il-qafas li fuqu tinbena l-istorja u jekk il-kuntrast tal-karattri jfalli l-livell letterarju tar-rumanz jaqa'. Fuq dan il-punt nahseb li Aquilina f'“TAHT TLIET SALTNIET” irnexxielu johroġ it-tajjeb u l-hażin li jinsab fil-maġġoranza tan-nies tad-dinja.

TISWIJA

Jisghobbina il fil-poeżija “F'Jum Dun Karm 75” ta' Ġużi Cardona qabzu dawn l-iżbalji. Aqra:

vers 3

Tgħid tifraħ b'da'-progress ta' vilél għonja

vers 7

ta' qima lill-Mulej u l-amar tiegħu

vers 19

is-saħħa għall-haddiem int xtaqtha dejjem.